

การจัดการความรู้เพื่อการบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืนด้วย การมีส่วนร่วมของชุมชนชายฝั่งอ่าวไทย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

สุชาดา สุวรรณคำ*

คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

นิตยา ศรีพล, ลินี่ กิตติชนมวรกุล และเจริญเนตร แสงดวงแข

คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

เบญจวรรณ เฟื่องหนู

สมาคมรักษ์ทะเลไทย

วันที่รับบทความ 13 สิงหาคม 2567

วันที่แก้ไขบทความ 10 กุมภาพันธ์ 2568

วันที่ตอบรับบทความ 19 กุมภาพันธ์ 2568

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ถอดบทเรียนจากผลงานวิจัย 2 เรื่อง และ 2) จัดทำนโยบายสาธารณะเพื่อการบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืนด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนชายฝั่งอ่าวไทย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ คนในชุมชน 5 ชุมชนใน 5 ตำบลของอำเภอสทิงพระ ที่อาศัยอยู่บริเวณชายฝั่งอ่าวไทย สุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง คือ ตัวแทนชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมง ชุมชนละ 20 คน รวม 100 คน และเจ้าหน้าที่ภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่ง จำนวน 16 หน่วยงาน หน่วยงานละ 2 คน รวม 32 คน เครื่องมือที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้ คือ คู่มือนโยบายและกลยุทธ์การบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกตวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์แบบบรรยายสรุป ผลจากการวิจัยสามารถนำไปสู่การกำหนดนโยบายสาธารณะเพื่อการบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืนด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนชายฝั่งอ่าวไทย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา 4 นโยบาย ดังนี้ 1) นโยบายด้านการกำหนดแนวเขตอนุรักษ์เพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างยั่งยืน 2) นโยบายด้านการสร้างกฎ กติกา และข้อตกลงการดูแลแนวเขตอนุรักษ์ 3) นโยบายด้านการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่ง และ 4) นโยบายด้านการเสริมสร้างรายได้ของชุมชน

คำสำคัญ: การจัดการความรู้; การบริหารจัดการ; การอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง; การมีส่วนร่วมของชุมชน

* ผู้รับผิดชอบบทความ: suchada@hu.ac.th

Knowledge Management for Sustainable Management and Conservation of Coastal Resources through Community Participation in the Gulf Coast, Sathing Phra District, Songkhla Province

Suchada Suwankum*

Hatyai Business School, Hatyai University

Nitiya Sripoo, Sinee Kitichonworakun and Jareanate Sangdounka

Faculty of Communication Arts, Hatyai University

Benchawan Pengnoo

Thai Sea Watch Association

Received 13 August 2024

Received in Revised 10 February 2025

Accepted 19 February 2025

Abstract

This research aimed to 1) draw lessons from two research studies and 2) formulate public policies for the sustainable management and conservation of coastal resources with the involvement of Gulf Coast communities in Sathing Phra District, Songkhla Province. The sample consisted of representatives from five communities across five sub-districts in Sathing Phra District who live along Thailand's Gulf Coast. Purposive sampling selected 20 fishermen from each community (totaling 100 people), along with public and private officials related to coastal resource management, with two representatives from each of 16 agencies, totaling 32 individuals. The tools used for knowledge transfer included a policy and strategy manual for community-based marine and coastal resources management aimed at sustainable self-reliance. Data were collected using interviews and observations method. The qualitative data were analyzed through summary descriptive analysis. The results of the research could lead to the formation of four main public policies on the sustainable management and conservation of coastal resources in Thailand's Gulf Coast communities in Sathing Phra District, Songkhla Province, as follows: 1) demarcating conservation zones for sustainable shared use, 2) establishing rules, practices, and agreements for managing conservation zones, 3) fostering involvement of networking parties in coastal resources management, and 4) enhancing community income generation.

Keywords: Knowledge management; management; conservation of coastal resources; community participation

* Corresponding author: suchada@hu.ac.th

DOI: 10.14456/tujournal.2026.6

บทนำ

ปัจจุบันทั่วโลกให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืนตามนโยบายของคณะกรรมการด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Commission on Environment and Development: UNCED) เพื่อให้ประชากรโลกได้ตระหนักถึงมหันตภัยทางสิ่งแวดล้อม สำหรับประเทศไทยได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 โดยให้ความสำคัญกับทรัพยากรมนุษย์ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สามารถพัฒนาให้มีศักยภาพและความสามารถในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2567) ซึ่งสอดคล้องและเชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ค.ศ. 2015-2030 ของสหประชาชาติว่าด้วยประเด็นที่ 14 การอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างยั่งยืน ขณะเดียวกันก็สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570) และยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ที่ให้ความสำคัญต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ ที่ดิน น้ำ ตลอดจนทรัพยากรชายฝั่ง ฯลฯ

ทะเลและชายฝั่งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อประเทศ นอกจากเป็นแหล่งอาหารของมนุษย์ และเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำแล้ว ยังเป็นแหล่งที่สามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับประเทศอย่างมากมาย (นรากร นันทไทรภพ, 2563) แต่กิจกรรมการดำเนินชีวิตของมนุษย์หรือแม้กระทั่งข้อจำกัดด้านการวางแผนจัดการเชิงพื้นที่ รวมถึงความต้องการอุปโภคบริโภคทรัพยากรธรรมชาติและการบริการที่มีอยู่อย่างไม่จำกัดได้นำมาซึ่งแรงกดดัน ทำให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศทางทะเลและชายฝั่ง (Escandón-Panchana, et al., 2022) รวมถึงการก่อสร้างโครงสร้างคอนกรีตเพื่อป้องกันแนวชายฝั่งในบางพื้นที่ ทำให้เกิดปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งในอีกพื้นที่หนึ่ง จากข้อมูลสถานภาพชายฝั่งทางทะเลประเทศไทย พ.ศ. 2564 พบพื้นที่ประสบปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งรวมระยะทาง 823.06 กิโลเมตร (กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2567) ซึ่งส่งผลทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพและจำนวนสัตว์น้ำตามแนวชายฝั่งลดลง นอกจากนี้ ยังมีภัยคุกคามจากกิจกรรมของมนุษย์ที่ทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างไม่มีประสิทธิภาพ เช่น การใช้ทรัพยากรเกินขนาด การเสื่อมโทรมของพื้นที่ชายฝั่ง และผลกระทบจากการกระทำของมนุษย์ ทำให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศชายฝั่ง ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐและชุมชนท้องถิ่นควรร่วมกันสร้างความตระหนักถึงบทบาทและความรับผิดชอบในการจัดการปัญหาความเสื่อมโทรม และควรส่งเสริมการอนุรักษ์ฟื้นฟูระบบนิเวศชายฝั่งด้วยการวางแผนและกำหนดกลยุทธ์การจัดการแบบบูรณาการ (Suresh, 2024)

จังหวัดสงขลา มีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเลอ่าวไทย มีชุมชนประมงชายฝั่งที่ทำประมงในพื้นที่ทะเลสาบและอ่าวไทย ซึ่งใช้ทรัพยากรสัตว์น้ำเป็นแหล่งอาชีพและรายได้สำคัญในการดำรงชีวิตด้วยกันถึง 9 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอระโนด กระแสสินธุ์ สทิงพระ สิงหนคร จะนะ ควนเนียง เทพา บางกล่ำ และอำเภอเมือง ซึ่งผลจากการวิจัยของเบญจวรรณ เพ็งหนู (2563) พบว่า ชาวประมงส่วนใหญ่ประสบกับปัญหาการลดลงของสัตว์น้ำ การใช้เครื่องมือประมงประเภททำลายล้าง มลพิษจาก

การปล่อยน้ำเสียของครัวเรือน และภัยพิบัติธรรมชาติ ถึงแม้ว่าจังหวัดสงขลาจะมีการขับเคลื่อนกิจกรรมการทำงานร่วมกับชาวประมงอย่างต่อเนื่อง แต่พบว่าชุมชนยังคงประสบปัญหาความเสื่อมโทรมและการลดลงของทรัพยากรชายฝั่ง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของนิตยา ศรีพูล และคณะ (2564) ที่พบว่า การที่ชุมชนได้รับผลกระทบจากความเสื่อมโทรมของทะเลสาบสงขลา ส่งผลต่อการลดลงของทรัพยากรสัตว์น้ำ ก่อปรการประกอบอาชีพประมงยังมีการใช้เครื่องมือการจับสัตว์น้ำผิดกฎหมาย จับสัตว์น้ำอ่อนวัยหรือยังไม่ได้ขนาด คนในชุมชนส่วนใหญ่ขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ และขาดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่จะบริหารจัดการทรัพยากรประมงอย่างเป็นระบบ

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงสนใจนำองค์ความรู้จากงานวิจัยที่ดำเนินการเกี่ยวกับการบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของนิตยา ศรีพูล และคณะ (2564) เรื่อง การจัดการความรู้ “ปัจจัยความสำเร็จของการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองสู่ความยั่งยืนของชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา: กรณีศึกษา “บ้านช่องพิน” เพื่อการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายสาธารณะ” และงานวิจัยโดยชุมชนของเบญจวรรณ เพ็งหนู (2563) เรื่อง “เขตอนุรักษ์ชายฝั่งทางเลือกลู่การบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืน” การรुकืบเพื่อจัดทำให้เกิดพื้นที่ต้นแบบในการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งของเครือข่ายสมาคมประมงพื้นบ้านชายฝั่งอ่าวไทย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา มาถอดบทเรียน ขยายผล และต่อยอดเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยสู่การบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งของชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งอ่าวไทย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ประกอบด้วย 5 ชุมชนใน 5 ตำบล ได้แก่ 1) บ้านสนามชัย ตำบลสนามชัย 2) บ้านบ่อแดง ตำบลบ่อแดง 3) บ้านหน้าเมือง ตำบลจะทิ้งพระ 4) บ้านบ่อดาน ตำบลบ่อดาน และ 5) บ้านพังสาย ตำบลกระดังงา ทั้งนี้ เพื่อให้คนในชุมชนสามารถนำองค์ความรู้จากงานวิจัยไปประยุกต์ใช้เพื่อการบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืน ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน และก่อให้เกิดความสมบูรณ์ของทรัพยากรชายฝั่งเพื่อให้สัตว์น้ำได้มีพื้นที่ในการขยายพันธุ์และอนุบาลสัตว์น้ำขนาดเล็กต่อไป

วัตถุประสงค์

1) เพื่อถอดบทเรียนจากผลงานวิจัย 2 เรื่อง คือ (1) งานวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้ ปัจจัยความสำเร็จของการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองสู่ความยั่งยืนของชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา: กรณีศึกษา “บ้านช่องพิน” เพื่อการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายสาธารณะ” และ (2) งานวิจัยเรื่อง “เขตอนุรักษ์ชายฝั่งทางเลือกลู่การบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืน การรुकืบเพื่อจัดทำให้เกิดพื้นที่ต้นแบบในการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งของเครือข่ายสมาคมประมงพื้นบ้านชายฝั่งอ่าวไทย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา”

2) เพื่อจัดทำนโยบายสาธารณะเพื่อการบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืนด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนชายฝั่งอ่าวไทย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการความรู้

Nonaka and Takeuchi (1995) ได้เสนอแนวคิดในการรวบรวมองค์ความรู้ที่อยู่ในองค์กร และกระจายอยู่ในเอกสารและตัวบุคคลมาพัฒนาให้เป็นระบบ โดยแบ่งความรู้ออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ความรู้ชัดแจ้ง (explicit knowledge) เป็นความรู้ที่สามารถรวบรวมและถ่ายทอดในรูปแบบต่างๆ เช่น การบันทึกเป็นเอกสาร ทฤษฎี หรือคู่มือปฏิบัติ และ 2) ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวบุคคล (tacit knowledge) เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ที่มีอยู่เฉพาะตัวบุคคล ไม่สามารถถ่ายทอดอย่างเป็นรูปธรรมได้ เช่น ทักษะการทำงาน และนายแพทย์วิจารณ์ พานิช (2548) ได้ระบุว่า การจัดการความรู้สามารถใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการบรรลุเป้าหมายอย่างน้อย 4 ประการ ได้แก่ 1) บรรลุเป้าหมายของงาน 2) บรรลุเป้าหมายการพัฒนาคน 3) บรรลุเป้าหมายการพัฒนาองค์กรไปเป็นองค์กรเรียนรู้ และ 4) บรรลุความเป็นชุมชน เป็นหมู่คณะ ความเอื้ออาทรระหว่างกันในที่ทำงาน

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการถอดบทเรียน

การถอดบทเรียน (lesson learned) เป็นแนวคิดและเครื่องมือเพื่อสร้างการเรียนรู้ เป็นวิธีการหนึ่งของการจัดการความรู้ที่ดึงเอาความรู้จากการทำงานออกมาใช้ในการทำงานเพื่อยกระดับให้ดีขึ้น (พิสิฐ โอ่งเจริญ, 2560) การถอดบทเรียนเป็นการสกัดความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลออกมาเป็นบทเรียน หรือความรู้ชัดแจ้ง (พັນตนัย จินตนครชัยศรี, 2565) โดยสิ่งที่เกิดขึ้นจากการถอดบทเรียน คือ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การปรับวิธีคิด และระบบคุณค่าที่เกิดจากการเรียนรู้ (นิคม สุวพงษ์, 2565)

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (people's participation) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนา ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ที่มุ่งเน้นคนเป็นสำคัญมากกว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยได้พยายามเปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาจากระดับบนลงล่าง (top-down) มาเป็นจากระดับล่างขึ้นบน (bottom-up) แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Cohen & Uphoff (1981) ได้กล่าวว่า แนวทางระดับล่างขึ้นบนนี้เกี่ยวข้องอย่างยิ่งกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นสิ่งที่ขาดหาย (missing ingredient) ในกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ

นโยบายสาธารณะเป็นแง่มุมหรือสาขาหนึ่งของการศึกษาทางสังคมศาสตร์ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการอธิบายปรากฏการณ์การทำงานของรัฐบาล เป็นรูปแบบการศึกษาที่เกิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ปี ค.ศ. 1950 ที่ทุกประเทศทั่วโลกพยายามพัฒนาและฟื้นฟูประเทศของตน ทั้งทางด้านอุตสาหกรรม เศรษฐกิจ และการเมือง (เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ, 2550) โดยการจัดทำนโยบายสาธารณะเป็นเรื่องของรัฐบาล มีรูปแบบการสั่งการจากบนลงล่าง ซึ่งบางนโยบายไม่สอดคล้องกับบริบทชุมชน ดังนั้น การพัฒนานโยบายสาธารณะที่ดีควรให้เสรีภาพแก่คนในสังคมได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ กำหนดปัญหาความต้องการของตนเองอย่างแท้จริง (ศิลปวิชญ์ น้อยสมมิตร และโชติกา แก่นธินา, 2562) ซึ่งในรัฐบาลสมัยพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้มีการกำหนดนโยบายการฟื้นฟู

ทรัพยากรธรรมชาติและการรักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างการเติบโตอย่างยั่งยืน ด้วยการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเพื่อการพัฒนาประเทศและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน โดยการดูแลรักษาทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ด้วยการบริหารจัดการเขตทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งรายจังหวัดโดยใช้แผนที่การจำแนกเขตทางทะเลและชายฝั่ง (one marine chart) บริหารจัดการทรัพยากรแร่และแหล่งพลังงานในทะเล รวมทั้งมลพิษและขยะในทะเลให้มีประสิทธิภาพ จัดทำผังชายฝั่งและผังทะเลที่ชัดเจน และกำหนดพื้นที่การพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนและสอดคล้องกับภูมิศาสตร์และทรัพยากรในพื้นที่ (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2565)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อจัดทำนโยบายสาธารณะในการบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืน ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนชายฝั่งอ่าวไทย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ คือ ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ 5 ชุมชนใน 5 ตำบล ของพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ดังนี้ 1) หมู่ที่ 3 ชุมชนบ้านสนามชัย ตำบลสนามชัย 2) หมู่ที่ 4 ชุมชนบ้านบ่อแดง ตำบลบ่อแดง 3) หมู่ที่ 5 ชุมชนบ้านหน้าเมือง ตำบลละทิ้งพระ 4) หมู่ที่ 6 ชุมชนบ้านบ่อดาน ตำบลบ่อดาน และ 5) หมู่ที่ 7 ชุมชนบ้านพังสวาย ตำบลกระดังงา ใช้วิธีสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง คือ ตัวแทนชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมง ชุมชนละ 20 คน รวม 100 คน ตัวแทนชาวประมงชุมชนบ้านช่องพิน ซึ่งเป็นชุมชนองค์ความรู้ต้นแบบ จำนวน 10 คน และตัวแทนภาคีเครือข่ายภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการบริหารและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งเพื่อร่วมถ่ายทอดองค์ความรู้ จำนวน 16 หน่วยงาน ประกอบด้วย 1) สำนักงานจังหวัดสงขลา 2) สำนักงานประมงจังหวัดสงขลา 3) สำนักงานทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5 (สงขลา) 4) สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดสงขลา 5) สำนักงานเจ้าท่าภูมิภาคจังหวัดสงขลา 6) ศูนย์ป้องกันและปราบปรามประมงทะเลสงขลา 7) ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่าง 8) องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา 9) สำนักงานประมงอำเภอสทิงพระ 10) องค์การบริหารส่วนตำบลกระดังงา 11) องค์การบริหารส่วนตำบลบ่อแดง 12) องค์การบริหารส่วนตำบลบ่อดาน 13) องค์การบริหารส่วนตำบลสนามชัย 14) องค์การบริหารส่วนตำบลละทิ้งพระ 15) เทศบาลตำบลสทิงพระ และ 16) สมาคมรักษ์ทะเลไทย หน่วยงานละ 2 คน รวม 32 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการจัดการองค์ความรู้ คือ คู่มือนโยบายและกลยุทธ์การบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองสู่ความยั่งยืนของชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา “บ้านช่องพิน”

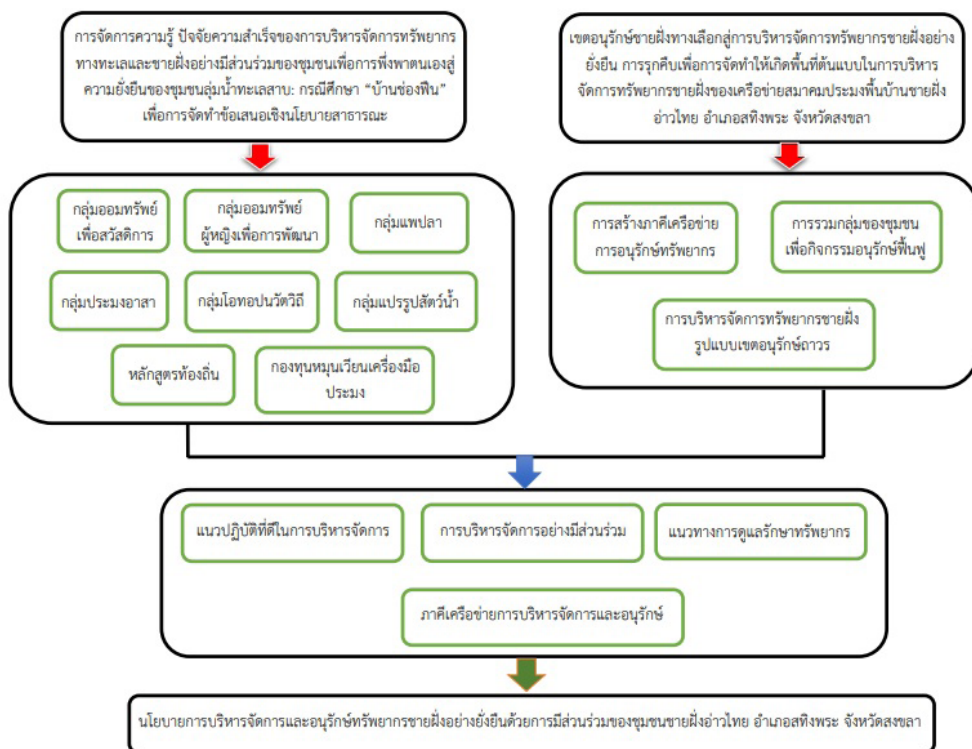
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกต

เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลงานวิจัยที่ใช้ในการจัดการความรู้ การจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ การสังเกต ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะจากกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ

วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา แบบบรรยายสรุป

รูปแบบและกระบวนการนำเสนอองค์ความรู้เพื่อใช้ในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการและ
อนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง โดยมีกรอบแนวคิดการจัดการความรู้ ดังภาพประกอบ 1 มีรายละเอียดดังนี้

1) การถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านกิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยคณะผู้วิจัยร่วมกับตัวแทน
ชุมชนต้นแบบ (บ้านช่องพิน) ถ่ายทอดประสบการณ์และแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการทำกิจกรรมกลุ่ม 9
กลุ่ม และการมีส่วนร่วมของชุมชนที่สามารถนำไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง
รวมถึงกิจกรรมการจัดการความรู้ร่วมกับคณะผู้วิจัยที่สามารถนำไปสู่การจัดทำนโยบายการบริหาร
จัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืนด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนชายฝั่งอ่าวไทย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการจัดการความรู้
ที่มา: ผู้เขียน

2) คณะผู้วิจัยร่วมกับตัวแทนชุมชนจับพิกัดเพื่อกำหนดแนวเขตอนุรักษัรพยากรชายฝั่ง สำหรับใช้เป็นพื้นที่ในการทำกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่ง และเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำขนาดเล็ก

3) คณะผู้วิจัยประสานความร่วมมือเพื่อขับเคลื่อนการบริหารจัดการและอนุรักษัรพยากรชายฝั่ง โดยการประชุมร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและภาคีเครือข่าย ประกอบด้วย 1) สำนักงานจังหวัดสงขลา 2) สำนักงานประมงจังหวัดสงขลา 3) สำนักงานทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5 (สงขลา) 4) สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดสงขลา 5) สำนักงานเจ้าท่าภูมิภาคจังหวัดสงขลา 6) ศูนย์ป้องกันและปราบปรามประมงทะเลสงขลา 7) ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่าง 8) องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา 9) สำนักงานประมงอำเภอสตงพระ 10) องค์การบริหารส่วนตำบลกระดังงา 11) องค์การบริหารส่วนตำบลบ่อแดง 12) องค์การบริหารส่วนตำบลบ่อตาน 13) องค์การบริหารส่วนตำบลสนามชัย 14) องค์การบริหารส่วนตำบลจะทิ้งพระ 15) เทศบาลตำบลสตงพระ 16) สมาคมรักษ์ทะเลไทย และ 17) คณะผู้วิจัย

4) คณะผู้วิจัยและชุมชนร่วมกันหาแนวปฏิบัติที่ดีเพื่อการบริหารจัดการและอนุรักษัรพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืนด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนชายฝั่งอ่าวไทย อำเภอสตงพระ จังหวัดสงขลา ผ่านการประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยกำหนดประเด็นการหาแนวปฏิบัติที่ดีๆ 3 ด้าน คือ 1) ความคาดหวังที่มีต่อการจัดตั้งกลุ่ม 2) วิธีการจัดตั้งกลุ่ม และ 3) วิธีการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่มีต่อการจัดตั้งกลุ่ม จากนั้นจึงจัดประชุมเชิงปฏิบัติการวิพากษ์แนวปฏิบัติที่ดีๆ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลย้อนกลับระหว่างคณะผู้วิจัยและชุมชน

5) จัดเวทีรับฟังความคิดเห็นเพื่อสร้างความร่วมมือในการจัดทำนโยบายและกลยุทธ์การบริหารจัดการและอนุรักษัรพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืนของชุมชนชายฝั่งอ่าวไทย อำเภอสตงพระ จังหวัดสงขลา ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคีเครือข่าย ตัวแทนชุมชน และคณะผู้วิจัย

ผลการวิจัย

จากการดำเนินกิจกรรมการจัดการความรู้เพื่อการบริหารจัดการและอนุรักษัรพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืนด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนชายฝั่งอ่าวไทย อำเภอสตงพระ จังหวัดสงขลา คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการผ่านกระบวนการและกิจกรรมที่สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการความรู้ การถอดบทเรียนการมีส่วนร่วมของชุมชน และนโยบายสาธารณะ ผลการวิจัยมีรายละเอียด ดังนี้

ผลจากการถอดบทเรียนจากงานวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้ ปัจจัยความสำเร็จของการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองสู่ความยั่งยืนของชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา: กรณีศึกษา “บ้านช่องพิน” เพื่อการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายสาธารณะ” สามารถสรุปจากการรวมกลุ่มเพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนฯ ผ่านกลุ่ม 9 กลุ่ม ดังนี้

1) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการบ้านช่องพิน จัดตั้งขึ้นเพื่อเก็บเงินไว้ใช้จ่ายยามฉุกเฉิน มีแนวปฏิบัติที่ดี คือ คณะกรรมการมีการแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างชัดเจน ตลอดจนมีระเบียบข้อบังคับการทำงานของกลุ่มชัดเจน

2) กลุ่มออมทรัพย์ผู้หญิงเพื่อการพัฒนาบ้านช่องพิน จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกนิสัยการออมของผู้หญิงในชุมชน มีแนวปฏิบัติที่ดี คือ คณะกรรมการมีการแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างชัดเจน ตลอดจนมีระเบียบข้อบังคับการทำงานของกลุ่มชัดเจน

3) กลุ่มประมงอาสา จัดตั้งขึ้นเพื่อดูแลการจับสัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์ มีแนวปฏิบัติที่ดี คือ คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการปกป้องทรัพยากรเพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกัน

4) กลุ่มแปปลาชุมชนบ้านช่องพิน จัดตั้งขึ้นเพื่อสร้างอำนาจในการต่อรองราคาสัตว์น้ำจากพ่อค้าคนกลาง มีแนวปฏิบัติที่ดี คือ ชุมชนสามารถกำหนดราคาซื้อ-ขายสัตว์น้ำได้เอง

5) หลักสูตรท้องถิ่น “เกาะหมากศึกษา” จัดทำขึ้นเพื่อให้เยาวชนในตำบลเกาะหมากมีความรักท้องถิ่น เรียนรู้ และสร้างสรรค์สิ่งที่ดีให้เกิดขึ้นในท้องถิ่น มีแนวปฏิบัติที่ดี คือ การบรรจุหลักสูตรไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

6) กลุ่มน้ายางบ้านช่องพิน จัดตั้งขึ้นเพื่อลดการเอารัดเอาเปรียบด้านราคาของพ่อค้าคนกลาง มีแนวปฏิบัติที่ดี คือ การปรับปรุงแบบการซื้อขายให้กิจการกลุ่มฯ คงอยู่ได้ ซึ่งการรวมกลุ่มน้ายางไม่ถูกนำมาถ่ายทอดความรู้ในกิจกรรมครั้งนี้ เนื่องจากบริบทพื้นที่ของชายฝั่งอ่าวไทย ไม่สามารถเพาะปลูกยางพาราได้

7) กลุ่มกองทุนหมุนเวียนเครื่องมือประมง จัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือฟื้นฟูอาชีพด้านการประมง และลดการพึ่งพาเงินทุนนอกระบบ มีแนวปฏิบัติที่ดี คือ เป็นแหล่งกักเก็บเงินในอัตราดอกเบี้ยต่ำ

8) กลุ่มวิสาหกิจแปรรูปสัตว์น้ำ จัดตั้งขึ้นเพื่อจัดการผลผลิตกรณีที่จับได้ปริมาณมาก มีแนวปฏิบัติที่ดี คือ ส่งเสริมให้ชาวประมงมีการจัดการกับผลผลิตของตนเอง

9) กลุ่มโอท็อปนวัตกรรมบ้านช่องพิน จัดตั้งขึ้นเพื่อส่งเสริมการขายสินค้าที่มาจากชุมชน มีแนวปฏิบัติที่ดี คือ สมาชิกร่วมกันพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐานและเป็นที่ต้องการของตลาด

ส่วนองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยเรื่อง “เขตอนุรักษ์ชายฝั่งทางเลือกสู่การบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืน” การรुकืบเพื่อจัดทำให้เกิดพื้นที่ต้นแบบในการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งของเครือข่ายสมาคมประมงพื้นบ้านชายฝั่งอ่าวไทย อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา มีรายละเอียดดังนี้

1) การสร้างภาคีเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เป็นการสร้างความร่วมมือให้มีการจัดสรรพื้นที่ในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างยั่งยืน

2) การรวมกลุ่มของชุมชนเพื่อการขับเคลื่อนกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟู เป็นการสร้างเครือข่ายและจัดกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูอย่างต่อเนื่อง

3) การบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งในรูปแบบเขตอนุรักษ์ถาวร เป็นการกำหนดรูปแบบแนวทางการฟื้นฟูทะเล เพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรสัตว์น้ำในพื้นที่ในรูปแบบเขตอนุรักษ์หน้าบ้าน

ผลจากการถอดบทเรียนงานวิจัย 2 เรื่อง รวมถึงคู่มือนโยบายและกลยุทธ์การบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองสู่ความยั่งยืนของชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา “บ้านช่องพิน” พบองค์ความรู้เกี่ยวกับการรวมกลุ่ม เพื่อสร้างความเข้มแข็ง และอำนาจการต่อรองในระบบเศรษฐกิจ ตลอดจนสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนให้มีส่วนในการดำเนินงานกลุ่มที่สามารถนำไปสู่การบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล โดยการจัดสรรกำไรที่เป็นผลจากการดำเนินงานไปสนับสนุนการทำกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเล รวมถึงการสร้างภาคีเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เพื่อสร้างความร่วมมือให้เกิดการจัดสรรพื้นที่อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง รวมถึงการจัดกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูอย่างต่อเนื่อง

คณะผู้วิจัยจึงได้นำผลจากการถอดบทเรียนไปจัดกิจกรรมจัดการความรู้ และให้ตัวแทนชุมชนต้นแบบ (บ้านช่องพิน) ร่วมถ่ายทอดประสบการณ์และแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการทำกิจกรรมกลุ่ม 9 กลุ่ม และการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมถึงกิจกรรมการจัดการความรู้เกี่ยวกับการรวมกลุ่มและวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่สามารถนำไปสู่การจัดทำนโยบายการบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืนด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนชายฝั่งอ่าวไทย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ผลจากการจัดการความรู้ตัวแทนชุมชนและคณะผู้วิจัย ได้ร่วมกันกำหนดพื้นที่แนวเขตอนุรักษ์บริเวณชายฝั่งลึกลงไปในทะเลขนาดพื้นที่ 500 x 500 เมตร ของทั้ง 5 ชุมชน สำหรับใช้เป็นพื้นที่ทำกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่ง และเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำขนาดเล็ก โดยจัดทำแผนที่แนวเขตอนุรักษ์สำหรับประชาสัมพันธ์ให้ชาวประมงและคนในชุมชนทราบขอบเขตพื้นที่แนวเขตอนุรักษ์ นอกจากนี้ยังได้ร่วมกันกำหนดการจัดตั้งกลุ่มเพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งจำนวน 3 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) กลุ่มเขตอนุรักษ์และกองทุนหมุนเวียนเครื่องมือประมง 2) กลุ่มประมงอาสา และ 3) กลุ่มแปรรูปสัตว์น้ำ โดยทั้ง 3 กลุ่ม ตัวแทนชุมชนได้ร่วมกันกำหนดวิธีการจัดตั้งกลุ่มและวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่มีต่อการจัดตั้งกลุ่ม พร้อมกำหนดแนวปฏิบัติที่ดีในการบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการยกย่องนโยบายสาธารณะ

สำหรับการจัดทำนโยบายสาธารณะเพื่อการบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืนด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนชายฝั่งอ่าวไทย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา คณะผู้วิจัยได้วิเคราะห์แผนยุทธศาสตร์ทุกระดับที่สอดคล้องกับแนวปฏิบัติที่ดีในการบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืนด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนชายฝั่งอ่าวไทย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ที่ได้จากการทำกิจกรรมการจัดการความรู้ มีรายละเอียดดังนี้

- 1) เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน พ.ศ. 2558-2573 ของสหประชาชาติว่าด้วยประเด็นที่ 14 การอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร ทะเล และทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย 1) ส่งเสริมความอยู่ดียั่งยืน 2) อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืน 3) ส่งเสริมการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืนของระบบนิเวศ และ 4) สร้างความร่วมมือระดับสากลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2567) เป็นการเสริมสร้าง

ความมั่นคงด้านรายได้ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่ง และการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ ด้วยการจัดทำเขตอนุรักษ์ทางทะเล ตลอดจนการลดมลพิษในพื้นที่ชายฝั่ง

2) แผนยุทธศาสตร์ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ภายใต้ยุทธศาสตร์ที่ 5 การเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ว่าด้วยประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 สร้างการเติบโตอย่างยั่งยืนบนสังคมเศรษฐกิจภาคทะเล ประกอบด้วย 1) เพิ่มมูลค่าของเศรษฐกิจฐานชีวภาพทางทะเล 2) ปรับปรุง พื้นฟู และสร้างใหม่ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งทั้งระบบ 3) พื้นฟูชายหาดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ชายฝั่งทะเลได้รับการป้องกันและแก้ไขทั้งระบบ และมีนโยบายการจัดการชายฝั่งแบบบูรณาการอย่างเป็นองค์รวม และ 4) พัฒนาและเพิ่มสัดส่วนกิจกรรมทางทะเลที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580), 2561) เป็นแผนที่ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรชายฝั่งและสร้างรายได้ให้กับชุมชน ตลอดจนการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจกับการรักษาทรัพยากรชายฝั่ง

3) แผนพัฒนาจังหวัดสงขลา (พ.ศ. 2566-2570) ด้านการอนุรักษ์และรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ในคนรุ่นต่อไป ประเด็นการพัฒนาที่ 3 อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการจังหวัดสงขลา, 2565) เป็นแผนที่เน้นการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจและการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง โดยใช้การบูรณาการการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งเป็นกลไกสำคัญในการรักษาสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ ตลอดจนการบริหารจัดการที่ยั่งยืนและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเพื่อช่วยสร้างความมั่นคงให้กับชุมชนชายฝั่ง

4) ยุทธศาสตร์สมาคมรักษ์ทะเลไทย ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่ง

จากนั้น คณะผู้วิจัยได้ส่งเคราะห์ข้อมูลในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนพัฒนาจังหวัดสงขลา และยุทธศาสตร์ของสมาคมรักษ์ทะเลไทย ดังภาพประกอบ 2 และนำข้อมูลที่ได้ไปประชุมร่วมกับตัวแทนชุมชน เพื่อให้ตัวแทนชุมชนมีส่วนร่วมในการวิพากษ์และตรวจสอบข้อมูลย้อนกลับ เพื่อเสนอเป็นนโยบายสาธารณะ 4 นโยบาย มีรายละเอียดดังนี้

(1) นโยบายด้านการกำหนดแนวเขตอนุรักษ์เพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างยั่งยืน

กลยุทธ์การดำเนินงาน

(1.1) ส่งเสริมความร่วมมือให้มีการจัดสรรพื้นที่ในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืน

(1.2) จัดทำแผนการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่ง ที่ประกอบด้วยแนวทางการอนุรักษ์ ดูแลและฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่ง การคุ้มครองและการดูแลรักษาสภาพธรรมชาติ คุณภาพสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ รวมถึงการติดตามและประเมินผล

(1.3) ชุมชนพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูและเพิ่มปริมาณทรัพยากรชายฝั่งทั้งระบบ เพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม

**(2) นโยบายด้านการสร้างกฎ กติกา และข้อตกลงการดูแลแนวเขตอนุรักษ์
กลยุทธ์การดำเนินงาน**

(2.1) ชุมชนชายฝั่งอ่าวไทยนำกฎ กติกา และข้อตกลงการดูแลแนวเขตอนุรักษ์ชุมชนมาใช้ในการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่ง

(2.2) การรณรงค์และเผยแพร่กฎ กติกา และข้อตกลงการดูแลแนวเขตอนุรักษ์ชุมชนเพื่อการปรับใช้ให้สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทชุมชน

(2.3) กำหนดให้กลุ่มประมงอาสา เป็นตัวแทนอาสาสมัครชุมชน ทำหน้าที่ดูแล รักษาเขตอนุรักษ์ หากผู้ใดฝ่าฝืนหรือลักลอบการจับสัตว์น้ำในแนวเขตอนุรักษ์ จะมีการตักเตือนหรือจับกุมเพื่อดำเนินการตามกฎหมายชุมชนที่ได้กำหนดร่วมกัน

**(3) นโยบายด้านการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่ง
กลยุทธ์การดำเนินงาน**

(3.1) ชุมชนและหน่วยงานภาครัฐเกิดความร่วมมือในการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งอย่างต่อเนื่อง

(3.2) สนับสนุนให้มีการจัดโครงการหรือกิจกรรมส่งเสริมองค์ความรู้ให้แก่ชุมชนเกี่ยวกับการบริหารจัดการ การอนุรักษ์ พืชน้ำ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่ง

(3.3) ให้คำปรึกษาแก่ชุมชน หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เกี่ยวกับการบริหารจัดการด้านการอนุรักษ์ พืชน้ำ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่ง

(4) นโยบายด้านการเสริมสร้างรายได้ของชุมชน

กลยุทธ์การดำเนินงาน

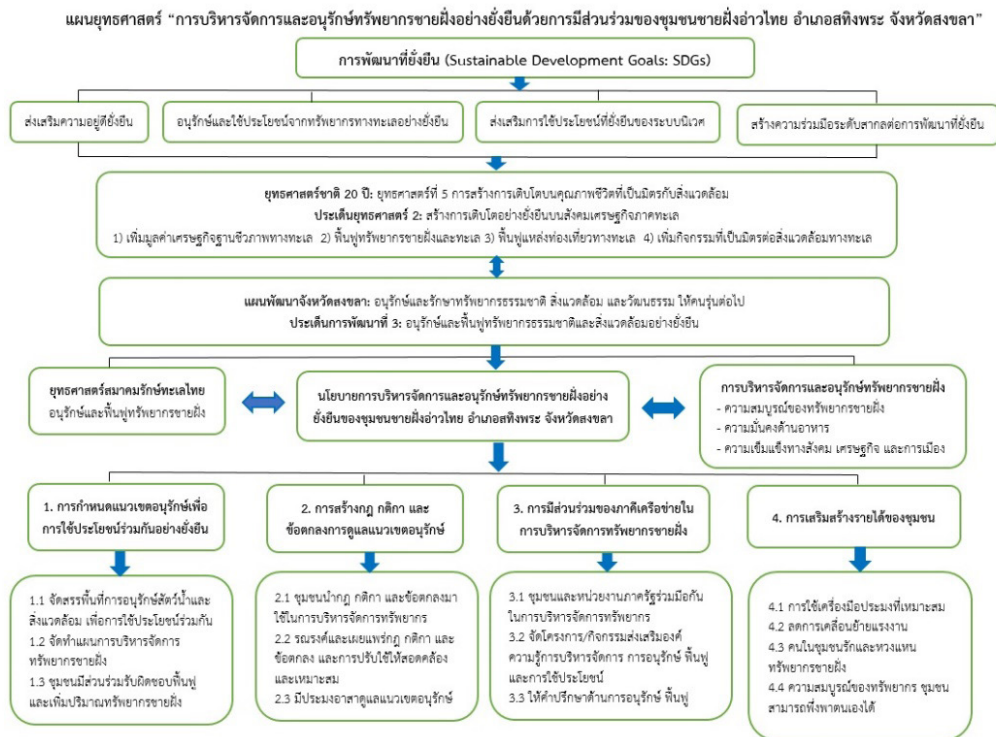
(4.1) ส่งเสริมการใช้เครื่องมือประมงที่เหมาะสม ทำให้มีสัตว์น้ำให้จับเพื่อเป็นอาชีพที่มั่นคงระยะยาว

(4.2) สร้างอาชีพเสริมและความมั่นคงทางอาหารให้คนในชุมชน ด้วยการจัดตั้งกลุ่มแปรรูปสัตว์น้ำ เพื่อก่อให้เกิดรายได้ การสร้างงาน ลดการเคลื่อนย้ายแรงงาน และลดการพึ่งพาจากภายนอกชุมชน

(4.3) เสริมสร้างเศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตของชุมชน ด้วยเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้

คณะผู้วิจัยและชุมชนได้จัดเวทีรับฟังความคิดเห็นต่อนโยบายและกลยุทธ์การบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืนของชุมชนชายฝั่งอ่าวไทย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เพื่อให้ภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการให้ข้อคิดเห็นและเสนอแนะต่อนโยบายสาธารณะดังกล่าว และนำไปสู่การลงนามบันทึกเจตจำนงความร่วมมือระหว่างภาคีเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเพื่อร่วมกันขับเคลื่อนนโยบายและกลยุทธ์การบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืนของชุมชนชายฝั่งอ่าวไทย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา โดยสำนักงานทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5 และองค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา ได้นำผลจากกิจกรรมการจัดเวทีครั้งนี้ไปกำหนดแผนงาน

ยุทธศาสตร์ของหน่วยงาน และจัดทำแผนปฏิบัติการรายกิจกรรมที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ได้แก่ การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างมีส่วนร่วม เช่น การวางซั้ง การทำบ้านปลา ในรูปแบบที่ให้แต่ละชุมชนจัดทำข้อเสนอโครงการเพื่อขอรับทุนสนับสนุนจากสำนักงานทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5 และองค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา

ภาพประกอบ 2 แผนยุทธศาสตร์ “การบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืนด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนชายฝั่งอ่าวไทย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา”

ที่มา: ผู้เขียน

อภิปรายผล

การบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืนด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนชายฝั่งอ่าวไทย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ประเด็นที่ 14 ขององค์การสหประชาชาติ ที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร ทะเล และทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืน จากการจัดกิจกรรมภายใต้โครงการจัดการความรู้ครั้งนี้มีส่วนช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือระหว่างชุมชนชายฝั่งอ่าวไทยและภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการเสนอนโยบายและกลยุทธ์ในการ

บริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งอ่าวไทยที่เป็นผลมาจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนตั้งแต่ร่วมกันคิด วิเคราะห์ วิพากษ์ และตรวจสอบข้อมูลย้อนกลับ เพื่อให้หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องนำนโยบายและกลยุทธ์ดังกล่าวไปเป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดแผนยุทธศาสตร์หน่วยงาน และแผนปฏิบัติงานประจำปี เพื่อให้ทรัพยากรชายฝั่งได้รับการอนุรักษ์ฟื้นฟูอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ศิลปวิทย์ น้อยสมมิตร และโชติกา แก่นธียา (2562) ที่ศึกษาการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนต่อนโยบายสาธารณะ พบว่าการพัฒนานโยบายสาธารณะที่ดีควรให้เสรีภาพแก่คนในสังคมได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ กำหนดปัญหา และความต้องการของตนเองอย่างแท้จริง นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับ ภาวิดา รังสี และปณณีย์ หนูประกอบ (2565) ที่ศึกษานโยบายการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในประเทศไทย ได้เสนอให้ผู้กำหนดนโยบายจะต้องทำการประเมินผล ทบทวน หาแนวทางปรับปรุงเพื่อยกระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากร และทำให้นโยบายมีประสิทธิภาพมากขึ้น ตลอดจนควรมีการเสริมสร้างความรู้และความตระหนักในการจัดการและอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งให้กับคนในชุมชนชายฝั่งทะเล เพื่อให้คนในชุมชนรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของในทรัพยากรร่วมกัน และเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและอนุรักษ์ในทุกขั้นตอน ซึ่งสอดคล้องกับ จินตวีร์ เกษมสุข (2561) ที่ศึกษาแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน โดยได้เน้นให้สมาชิกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนของการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นการวางแผน การดำเนินการตามแผน การติดตามผลประเมิน และการรับประโยชน์จากการพัฒนา โดยอาศัยกิจกรรมที่กระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมกับบริบทหรือภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนนั้น ๆ ตลอดจนการยกระดับกติกาสังคมด้านการบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งให้ผลบังคับใช้ตามกฎหมาย เพื่อให้คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลได้อย่างเป็นธรรม และยั่งยืน

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยได้ติดตามผลการนำนโยบายสาธารณะเพื่อการบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืนด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนชายฝั่งอ่าวไทย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ไปบูรณาการเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติงาน โดยได้รับการตอบรับจากหน่วยงานภาครัฐและภาคีเครือข่ายในการนำนโยบายสาธารณะที่เกิดจากการจัดการความรู้ครั้งนี้ไปใช้ประโยชน์ในการจัดทำแผนปฏิบัติงานเพื่อการบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งอ่าวไทย จังหวัดสงขลา 3 หน่วยงาน คือ 1) สำนักงานจังหวัดสงขลา โดยจะนำข้อมูลไปใช้ประกอบในการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัดสงขลา 2) ประมงอำเภอสทิงพระ โดยจะนำข้อมูลที่ได้จากนโยบายและกลยุทธ์ การดำเนินงานการกำหนดแนวเขตอนุรักษ์ และกฎ กติกา และข้อตกลงการดูแลแนวเขตอนุรักษ์ ไปใช้ประกอบในการจัดทำแผนปฏิบัติงานของหน่วยงาน และ 3) สมาคมรักษ์ทะเลไทย โดยจะนำนโยบายและกลยุทธ์การดำเนินงานด้านการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่ง และด้านการเสริมสร้างรายได้ของชุมชนไปใช้ในการขับเคลื่อนเพื่อการบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งอ่าวไทย และหากภาคีเครือข่ายนำข้อมูลจากโครงการไปใช้ในการจัดทำแผนปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องจะส่งผลให้เกิดความหลากหลายของชีวภาพทางทะเล สะท้อนให้เห็นถึงการรักษาความมั่นคงและผลประโยชน์ทางทะเลและชายฝั่ง ตลอดจนการได้รับการยอมรับและเป็นไปตามมาตรฐานระดับสากลต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณทุนสนับสนุนจาก สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) สัญญาทุนเลขที่ N71B650009

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

จากการดำเนินกิจกรรมการวิจัย “การจัดการความรู้เพื่อการบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืนด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนชายฝั่งอ่าวไทย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา” มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและกลยุทธ์การบริหารจัดการ มีรายละเอียดดังนี้

1.1) สำนักงานประมงจังหวัดสงขลา ควรเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาระบบและกลไกการบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งในพื้นที่อำเภอสทิงพระ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการทำงานร่วมกันของชุมชน

1.2) ภาควิชาครุศาสตร์และเอกชนควรมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่ง โดยสนับสนุนให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ผ่านการขับเคลื่อนโดยสมาคมประมงพื้นบ้านชายฝั่งอ่าวไทยอำเภอสทิงพระ เพื่อให้การบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

1.3) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรเสริมสร้างความรู้ด้านการบริหารจัดการและอนุรักษ์พื้นที่ทรัพยากรชายฝั่งอย่างต่อเนื่อง

1.4) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐควรเปิดโอกาสให้ตัวแทนชุมชนชายฝั่งอ่าวไทยเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและแผนปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง เพื่อช่วยเสริมสร้างการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

2) ข้อเสนอแนะในการขยายผลโครงการ มีรายละเอียดดังนี้

2.1) ควรนำผลจากโครงการไปขยายผลต่อยังพื้นที่อื่นบริเวณชายฝั่งอ่าวไทย เพื่อขยายกลุ่มให้ใหญ่ขึ้นจนเกิดเป็นเครือข่าย

2.2) การบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งอ่าวไทย อำเภอสทิงพระ ต้องมีการขับเคลื่อนร่วมกันระหว่างภาควิชาครุศาสตร์และชุมชนจนเกิดความเปลี่ยนแปลง และได้รับการยอมรับทั้งจากภายในและภายนอกชุมชนที่เห็นได้ว่าเป็นรูปธรรม ชัดเจน และเกิดประโยชน์สูงสุดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืน

2.3) ควรจัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งที่มีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน เพื่อทำงานร่วมกับชุมชนในการขับเคลื่อนกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูตลอดแนวชายฝั่งอ่าวไทย

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. (2567). รายงานสถานการณ์ด้านทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งและการกักเซาะชายฝั่งของประเทศ พ.ศ. 2565. <https://www.dmcr.go.th/detailLib/8098>
- คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการจังหวัดสงขลา. (2565). แผนพัฒนาจังหวัดสงขลา พ.ศ. 2566-2570. <https://shorturl.asia/1fsd0>
- จินตวิทย์ เกษมสุข. (2561). แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 26(50), 169-186.
- นรากร นันทไทรภพ. (2563). ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. <https://library.parliament.go.th-/th/radioscript/rr2563-sep4>.
- นิคม สุวพงษ์. (2565). การถอดบทเรียน: เพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้. วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์, 7(1), 47-60.
- นิตยา ศรีพูล, จุฑารัตน์ คชรัตน์, สินี กิตติชนนวรกุล, ชุติศักดิ์ นพถาวร, สายสุตา สุขแสง และเบญจวรรณ เพ็งหนู. (2563). การจัดการความรู้ “ปัจจัยความสำเร็จของการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองสู่ความยั่งยืนของชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา กรณีศึกษา “บ้านช่องฟืน” เพื่อการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายสาธารณะ”. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์. มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- เบญจวรรณ เพ็งหนู. (2563). “เขตอนุรักษ์ชายฝั่งทางเลือกสู่การบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืน” การรื้อฟื้นเพื่อจัดทำข้อเสนอให้เกิดพื้นที่ต้นแบบในการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งของเครือข่ายสมาคมประมงพื้นบ้านชายฝั่งอ่าวไทยอ่าวเกตุจังหวัดสงขลา. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์. สมาคมรักษ์ทะเลไทย.
- ประกาศคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580). (2561, 13 ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 135 ตอนที่ 82 ก. หน้า 52-57.
- พัทธดนัย จินตนครชัยศรี. (2565). การถอดบทเรียน: มุมมองจากบทความวิจัยในประเทศไทย. [การค้นคว้าอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พิสิฐ โอ่งเจริญ. (2560). ถอดบทเรียน : การบริหารจัดการภาครัฐ (ฉบับทดลองใช้). ทูเกตเตอร์ เอ็ดดูเทนเนอร์.
- ภาวิดา รังสี และปณณวิทย์ หนูประกอบ. (2565). นโยบายการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในประเทศไทย. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 11(2), 465-477.
- เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ. (2550). นโยบายสาธารณะ. บพิธการพิมพ์.
- วิจารณ์ พานิช. (2548). การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ. สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.).

- ศิลปวิทย์ น้อยสมมิตร และโชติกา แก่นธิดา. (2562). การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนต่อนโยบาย
สาธารณะ. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 2(1), 101-116.
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2565). รายงานผลการดำเนินงานของรัฐบาล. https://www.soc.go.th/?page_id=10338
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2567). *เกี่ยวกับ SDGs*. <https://shorturl.asia/-z0tOP>.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2567). เป้าหมายที่ 14 อนุรักษ์และใช้ประโยชน์
จากมหาสมุทร ทะเล และทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. <https://shorturl.asia/jWsDb>
- อวิการ์ตัน นิยมไทย. (2558). กฎหมายเกี่ยวกับการส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและ
ชายฝั่ง. *วารสารจุลนิติ*, 12(4), 155-163.

ภาษาอังกฤษ

- Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1981). *Rural development participation: Concept and measure for project design implementation and evaluation: Rural development committee center for international studies*. Cornell University Press.
- Escandón-Panchana, J., Elao Vallejo, R., Escandón-Panchana, P., Velastegui-Montoya, A., & Herrera-Franco, G. (2022). Spatial planning of the coastal marine socioecological system-case study: Punta carnero, Ecuador. *Resources* 2022, 11, 74. <https://doi.org/10.3390/resources11080074>.
- Nonaka, I., & Takeuchi, H. (1995). *The knowledge-creating company: How Japanese companies create the dynamics of innovation*. Oxford University Press.
- Suresh, A. (2024). Coast and the community: Understanding public perceptions towards coastal ecosystems in the Northern Province, Sri Lanka. *Journal of Coastal Conservation*, 28(33). <https://doi.org/10.1007/s11852-024-01035-4>.